

A cigányok szerepe az oláh népiség és nemzet kialakulásában.

Az idegen megszállás alatti Délvidék oláh lakossága a régi határon túl élő „regáli“ fajtestvéreit „cigány testvéreink“-nek nevezi. Ezzel a mindig gúnyos célzatú megállapítással igen jellemzően fejezik ki lenézésüket a határon túliakkal szemben, akik most rajtuk uralkodnak. Ez az elnevezés önkénytelenül elárul valamit, amiről a tudomány eddig nem igen vett tudomást. Ezek az egyszerű emberek, a Bánát oláh parasztjai ugyanis ösztönösen megérzik, hogy ők nem egy fajtából vannak a hegyeken túli, bár egy nyelvet beszélő testvéreikkel. Csak a nyelvük közös, egyébként pedig merőben ellentétes a két nép minden vonatkozásban. A mi bánáti oláhjainkat például inkább keleti szlávoknak lehetne mondani, ha nem beszélnék oláh nyelvüket. Bár ebben is van különbség, mert az ő nyelvjárásuk erősen különbözik a hangzók, a kiejtés és a beszéd ütemében, a többi oláh nyelvjárástól. A bánáti oláh lassú beszédű, lassú járású, lassú mozdulatú, nyugodt természetű, egykedvű s nem valami szorgalmas munkájú. Milyen ellentétes ezzel szemben a regátheli oláh! Ezek ugyanis igen szapora beszédűek, hadarók, éneklő hanghordozással, túlélénk mozdulatokkal, gesztikulálva beszélnek, nagyon élelmesek, kereskedői szellemmel és örökös nyugtalansággal megáldott faj. S mivel a mi oláhjaink ezeket a neki idegen tulajdonságokat sem a német, sem a szerb szomszédjaikban nem tapasztalják, hanem csakis a cigányokon ismerik, joggal hasonlítják össze regátheli testvéreiket a cigányokkal.

Mármost az a kérdés, van-e ennek a népi megérzésnek valami reális, történelmi és ethnográfiai alapja? Lehet-e arra gondolni, hogy az oláhságban valóban van cigányvér, sőt talán több is, mint amennyiről a tudomány és a nép maga is tud. Ezt a kérdést akarjuk a következőkben egy kissé közelebbről megvizsgálni.

„Mindenki előtt ismeretes, hogy a hivatalos román felfogás szerint, amelyet néhány kivételtől eltekintve a román történészek és nyelvészek is egyhangúan magukévá tesznek, az oláhok az erdélyi dákok és az ezeket leigázó rómaiak keveredéséből ke-

lettek volna.¹ Ezt persze ma már csak ők maguk hiszik, akik ebben politikai okokból érdekelve vannak. Ellenben az köztudomású, hogy az oláh nép sok különféle elemből tevődött össze. Hogy mennyi a *latin* vér benne, az néhezen állapítható meg, de hogy igen sok benne a *trák*, *görög*, *albán* és *szláv*, az bizonyos. Még több azonban az oláhországi és moldvai oláhságban a *kun* és a *bessenyő* vér, vagy általában mondván a *tatár*. Ezt az utóbbit még a nagy *Virchow* is megállapította a hetvenes évek végén tett egyik bukaresti látogatása alkalmával, nem nagy öröme az őt ünneplő oláh előkelőségnek és tudományos világnak. Az egykori *Cumania*, a magyar hűbéres Kunország neve ugyan lekerült Európa politikai térképéről, de a volt ország népe nem pusztult el, ott van az most is, csak nyelvet cserélt.

Ezek közismert és sokszor megállapított tények, amelyeket sem hallgatással, sem félremagyarázásokkal eltüntetni nem lehet. Ellenben arról, hogy a cigány elemnek milyen óriási része volt és van még ma is az oláhság kialakulásában és számbeli felszaporításában, arról nem tud a világ. Nemcsak a nép számbeli súlyának eltolódásában van a cigányságnak nem is sejtett nagy része, hanem ők úgyszólván a sok heterogén népelem konglomerátumának összetartó ragasztóanyagát alkotják.

„Az oláhok a világ legszívósabb faja, még Izráel gyermekeit sem kizárva“ mondja egyik alapos ismerője a kérdésnek. „Nincs az a rajtuk uralkodó nép, amely őket valaha le tudta volna nyomni, ellenkezőleg, ők nyomják uraikat, ezt elsősorban a magyarok érezték meg. Azután az oroszok és délszlávok is.“² Erre csak egy olyan nép képes, amely ilyen sok és különféle elemből van összeforrasztva, amely ezzel az összeolvadással éppen olyan tulajdonságokat tenyésztett ki, amelyek egy homogén és ősi egyenesvonalú származással bíró népben soha sem fejlődhetek volna ki. Azok a közismert különleges oláh népi és politikai tulajdonságok, amelyek számos tetteiben a magyar történelem lapjain is fel vannak jegyezve, sem nem római, sem nem más európai népfajnak a tulajdonságai, ezek csak a tatárok és a cigányok vérének az öröksége lehetnek.

Nem célunk a *cigányok* eredetét és történetét ismertetni. Ez meg van írva sok kitűnő könyvben s ezért közismert. Csak annyit akarunk ebből kiragadni, ami a feltett kérdés megvilágítására szükséges. Tudjuk, hogy az Indiából származó cigányok a

¹ Ethnographia XLVIII., 1.

² A. Wirth, Der Balkan, 1916.-266.

IX. évszázad végén vándoroltak el a Hindukusban levő őshazájukból Perzsiába és Örményországba, hosszabb ideig laktak görögül beszélő népek között, valószínűleg Kisázsiaiban. Innen egyik részük Szíriába, Egyiptomba és Észak-Afrikába vándorolt, a másik része pedig a XIV. században átlépte a Boszporust és megjelent Európában, ahol mindenekelőtt oláhok és szerbek közé telepedtek. *Oláhország volt európai szétárazásuk gócpontja és anyaországa*, innen nyomultak be Dél-Oroszországba, Magyarországba, azután tovább Csehországba, Németországba, Lengyelországba, Finnországba, Skandináviába. Szerb területről vonultak Szlavóniába, Itáliába, Franciaországba és Spanyolországba.

Oláhországban egyik forrás szerint 1370-ben mutathatók ki először, s Magyarországon 1417-ben jelentek volna meg. Ezek azonban nem egészen pontos adatok. Oláhországban már 1360-ból van adat róluk. *Jorga* egyik könyvében írja, hogy Bazarába Sándor vajda fia Lajk vagy Laczkó (Jorga szerint Layko vagy Vlaicu) Nagy Lajos magyar királytól megkapta Fogaras földjét és a Nagyszeben körüli falukat (Omlás), s ekkor Lajk sietett ezt a földet bojárjainak *cigányrabszolgáival* benépesíteni. Ezeket a cigányokat állítólag a tatárok inváziója hozta Oláhországba.³ Nem ismerjük Jorga forrását, de igen érdekesnek tartjuk azt, hogy már 1360-ban is *telepítési célra*, tehát *nemzetgyarapításra* használják fel a cigányokat, mert ezek a cigány rabszolgák nyilván hamar eloláhosodtak.

A cigányoknak Kelet-Európa országaiban való számszerű előfordulása is igen érdekes képet mutat. A XIX. század végén az egész ázsiai és európai Törökországban a cigányok száma állítólag 67.000 volt. Görögországban 10, Boszniában 18, Szerbiában 34 ezer (ezek nagy része oláhuul beszélő cigány), Bulgáriában 50 ezer, az óriási nagy Oroszországban azonban csak 50 ezer a cigányok száma.

Magyarországon akkor 169.906, Erdélyben 105.034 volt a számuk. Erdélyben mind az oláhok között élnek, Magyarországon is túlnyomó részük az ország keleti és délkeleti részén, az oláhok lakta vidékeken él, s csak elenyésző kis részük mutatható ki a magyarság és egyéb nyelvűek között, mint vándorló sátoros cigányok. *Számarányban és sűrűségben azonban Oláhország vezet egész Európában!* Még az odaváló hivatalos statisztika szerint is 250.000, *tehát egy negyed millió a cigányok száma*, de hogy valójában mekkora a számuk Romániában, azt nem lehet tudni, csak sejteni lehet és következtetni. Aki ismeri az oláh hivatalos körök statisztikáit, az tisztában lehet vele, hogy a

³ N. Jorga, Geschichte der Rumänen, 1929: 84.

cigányok száma ennél a bevallott számnál jóval magasabb, s valószínűleg a többszöröse a kimutatott és bevallott számnak.

Hogy az Európába bevándorolt cigányok éppen Romániában telepedtek le legnagyobb számmal, vagy hogy csak ottan szaporodtak el olyan nagy arányban, annak bizonyosan megvan a maga oka. Miért nem Bulgária vagy Macedónia vagy más terület a kiválasztott, kérdi az ember. Bizonyosan volt vagy van valami olyan lelki kapcsolat a két nép között, amely ezt a mai állapotot létrehozta. Ha a cigányoknak rossz dolguk lett volna az oláhok között, ha üldözték volna őket ott is, mint másutt Európában, bizonyosan nem maradtak volna meg ott, vagy nem szaporodtak volna el olyan hatalmas arányban. Valóban úgy is van. Aki ismeri alaposan az oláhságot, az megérti a dolgot. Az oláh ugyanis egészen más „beállítottság”-ban, más viszonyban van a cigánnyal, mint más népek. A cigány az oláhok között nem az a számkivetett és üldözött pária, mint Európa más országaiban. Az oláh lakosság szívesen fogadja falujába a cigányokat, egyenrangúnak érzi, sőt mivel egy hitet vallanak (a legtöbb cigány ugyanis a görögkeleti egyházhoz tartozik, sokszor csak látszatra), könnyen összeházasodnak velük. A cigányok hagyományos tolvajlási hajlama sem bántja az oláhokat. Mindennapi életüknek szinte nélkülözhetetlen társa és segítője, tanácsadója és közvetítője, orvosa és ügyvédje a cigány. Az nem tesz semmit, hogy a tanácsok legfőképpen a cigányok saját javát szolgálják, hogy a kötött üzletek leginkább az ő javukra dőlnek el. A cigányok kuruzslása és mindenféle babonás hókuszpókusza nélkül az oláh nem tud meglegni. Úgy vannak a cigánnyal, mint az anekdótabeliek a zsidóval: ha nincsen a faluban, akkor a szomszéd faluból hoznak. De melyik oláh faluban nincsen cigány?

Ez magyarázza meg egyrészt azt, hogy miért van olyan sok cigány az oláhok között, de másrészt ez az oka annak is, hogy rengeteg cigány folyamatosan asszimilálódik és felszívódik az oláhságba. Ez pedig nagy mértékben emeli az oláhság általános számarányát.

Annak bizonyítására, hogy ez valóban így van, s annak illusztrálására, hogy miképpen megy végbe ez az asszimilációs folyamat, bemutatjuk a következőkben, úgyszólván „pars pro toto” egy szűkebben körülhatárolt területnek a cigányok és oláhok közötti viszonyra vonatkozó statisztikai és demográfiai adatait.

E célból az ország délkeleti sarkában fekvő, Romániával határos *Krassó-Szörény* vármegyét választottuk. Ebben a túlnyomóan oláhlakta megyében egészen pontosan meg lehet figyelni azt a folyton tartó folyamatot, amely a cigány elemnek az oláhságba való beolvadását mutatja és bizonyítja. Másrészt azért vá-

lasztottuk éppen Krassó-Szörény vármegyét, mert ezt a vidéket ismerjük községről-községre s közel negyvenéves személyes tapasztalat alapján, és a helyszínen végzett vizsgálatok segítségével egészen pontosan megállapítható az asszimiláció folyamata. Ismerve a kérdést, teljes határozottsággal állíthatjuk azonban azt is, hogy nemcsak itt észlelhető ez az asszimilációs folyamat, hanem bizonyosan egészen így van ez a többi oláhlakta megyében is, különösen az Oláhországgal határos Hunyad-, Szeben- és Fogaras-megyében. (Még a békási szorosban is találkoztam cigánycredetű oláhokkal). Ha ezeknek a megyéknek a községeinként részletesen megvizsgálhnók e kérdésekre vonatkozó statisztikáját és ezenkívül ott helyszíni kutatásokat végeznénk, egészen bizonyosan ugyanolyan credményt kapnánk, mint Krassó-Szörény vármegyében.

Krassó-Szörény vármegye cigány népét három rétegre lehet osztani. Az első és legismertebb csoportot vagy réteget a *vándorcigányok* teszik. Azok, akik nem egészen térv nélkül, faluról-falura, néha messzi vidékre is szekéren vonulnak, de rendszerint bizonyos idő múlva visszatérnek és újra feltűnnek a megye területén. Nem nagyok ezek a karavánok, két-három szekérre való egy-egy ilyen csoportnak a népe. A falu végén ütik fel rongyos, füstös, hegyesvégű sátraikat s néhány napi ott-tartózkodás után nyomtalanul eltűnnek — s velük együtt bizonyos számú baromfi vagy malac is. Az efféle cigány bizonyos fokú jólétnek örvend, van vagyon, lova, kocsija s sokszor egyéb értéke is. Ezeknek a vándorcigányoknak a száma természetesen nagyon változó a megye területén. Az 1900. évi számlálás pl. csak 308 „kóbor“ cigányt talált a megye területén.

A megyebeli cigányság második rétegét teszik azok a volt vándorcigányok, akik rendszeren valamilyen kényszerítő ok miatt (nem a hatóság kényszere), a falu végén vagy szélén állandóan letelepednek. Ezek a *gletecsórék*, rendszeren elszegényedett vagy a nomád közösségből kirekesztett vándorcigányok, akiknek nincsen szekerük meg lovuk s ezért nem tudnak vándorolni. Eleinte még egy-két évig a régi sátor alatt élnek, addig, míg a szél az utolsó sátorrongyot is el nem vitte. Ekkor összetákolnak valami viskófélét, amit háznak semmiképpen sem lehet nevezni. Se fedele, se ablaka nincsen, vastag föld- vagy trágyaréteggel van borítva a pár szál deszkából szerkesztett mennyezet. Majdnem minden város és a legtöbb nagyobb község mellett láthatók ezek a nyomorúságos cigánytelepek. Sok bajuk van velük a közigazgatási hatóságoknak, mert eleinte nehezen szoknak a rendhez. Ennek a rétegnek a népe (valamint az előbbieké is) egymás között még cigány nyelven beszél, de természetesen oláhlul is tud valamennyi, apraja-nagyja. Viseletben és minden más tekintetben egészen olyanok, mint más vándorló társaik. Hogy miből élnek, nehéz

megmondani. Mezőgazdasággal, állattenyésztéssel természetesen nem foglalkoznak, hiszen nincsen hozzávaló földjük, még az a föld is, amelyen a putrijuk áll, nem az övék, a község tulajdona az is, ők ott csupán túrt vendégek. Ezek a cigányok eleinte sokkal szegényebbek vándorló társaiknál. Mégis, hogy megélhesse- nek, foglalkoznak (alkalmi lopáson kívül) mindenfélével. Tek- nőt vájnak, ha van a közelben elég hozzávaló fa, fakanalat fa- ragnak meg orsószálakat esztergályoznak íjas esztergán, s ezek- kel a saját készítésű portékákkal kereskednek a legközelebbi vá- ros hetipiacán. A kereskedelmi tevékenység később kiterjed az állatvilágra; kezdődik apró jószágon, folytatódik a malac vásár- lásán, s végződik vagy betetőződik a lókupeckedéssel. Van kö- zöttük mindig kovácmesterséget űző és üstfoltozó is, ezeknek mindig akad munkájuk az oláhok között, akik ma is általánosan használják a balkáni eredetű, láncon lógó rézüstöt. Azonkívül ezek közül kerülnek a kutasók, pócegödörtisztítók, útépítők és kötőre munkások, aztán itt-ott muzsikuskok is. Az asszonynép sem tétlen, a kuruzslás és jóvendőmondás igen jól jövedelmez az oláhok között.

A cigány egyébként igen jól érzi magát az oláh nép között. Itt nincsen üldözésnek kitéve s a nép nem fukarkodik velük szemben. De legfőképpen azért szeret köztük élni, mert a hihe- tellen elmaradt és ezer babonában élő oláhoknak szüksége van a mindenféle varázslásban gyakorlott cigányra. Az oláh igényte- len életének csaknem minden mozzanata, életének minden nap- ja kapcsolatos valamilyen babonával vagy babonás szokással. Itt azután számtalan alkalom adódik a cigányoknak keleti művé- szetük gyakorlására.

A megyebeli cigányságnak *ezt* a rélegét a hivatalos nép- számlálás statisztikája nem tartotta számban teljes mértékben (a számukat azért sem lehet pontosan megállapítani, mert hol egyik, hol másik kevesebb számú más néppel együtt sorolja fel), amiről majd később közlünk példákat. Mindenesetre sokkal na- gyobb ennek a cigányrétegnek a létszáma, mint amekkorát a hi- vatalos iratok kimutatnak.

A harmadik cigányrétegről azonban, *amelyik pedig az első kettőnél sokkal számosabb*, még tudomása sincsen a hivatalos népszámlálásnak, mert az már teljes egészében az oláhsághoz számít. Ez a harmadik, már asszimilált cigányréteg két külön forrásból eredt.

A megyebeli aranybányákat már a rómaiak idejében mű- velték. Helyenként, így a Karánsebestől keletre elterülő vidéken, a Sebes folyó völgyében még a középkorban és később is folyt az aranytermelés, bányászat és mosás. Legrégibb erre vonatkozó adatunk 1525-ből való, amikor Karánsebes város magyar taná- csa és a kerületi nemesség bizonyos pénzkölcsön ellenében arra

kötelezték magukat, hogy az ő területükön nyerendő minden aranyat a szebeni kamara gazdag grófjának, Pempflinger Márk királybírónak fogják kiszolgáltatni, megállapított árért. Hogy kik vájták az aranytartalmú érceket a hegyekben, azt nem tudjuk, de az okmányban említett *aranymosók*, azonkívül az erdőkben foglalkoztatott *szénégetők*, akik az ércolvasztáshoz szükséges faszénét előállították, sőt a kohók munkásai is, oláhországi cigányok voltak, ugyanúgy mint Oláhországban és Moldovában, ahol már régtől fogva kizárólag a cigányok űzték az *aranymosás* mesterségét. Ezeknek az aranymosó és szénégető cigányoknak az utódai töltik meg most is a Karánsebestől keletre fekvő környék faluit, az egykori római és középkori magyar aranybányászati vidékét. *Csiklény, Dáls, Turnul* (1603-ban még *Torony* a neve), *Rujen* (a XVI. sz. végéig *Pokolfalu*), *Borlova, Bolvasnica, Vercsorova* és *Illova* községek mai oláh nemzetiségű földművelői és állattenyésztői ezeknek az egykori aranymosó cigányoknak az utódai, akik még ma is, ők maguk nem tudják, hogy miért, a többi szomszédos falu lakosságától való megkülönböztetésül *aurároknak*, azaz aranymosóknak nevezik önmagukat.

A török hódoltság idején is tovább folyt az aranymosás, amely a XVIII. században, a Bánátnak a visszafoglalása után újra nagy lendületet vett a töröktől elhagyott bányák művelésével egyidőben. A bányaművelésre az osztrák alpesi országokból és Felső-Magyarországból hoztak képzett munkásokat, a szénégetésre, fuvarozásra és egyéb segédmunkára pedig ekkor nagy számban vándoroltattak be oláh munkásokat az oláhországi Olt vidékéről. Ezekkel a magukat *bufán*-oknak mondó oláhokkal egyidőben jöttek be tömegesen oláhországi cigányok, akik szintén a bányahelyek közelében, *Bogsánban, Dognácskán, Oravicán, Csiklován, Szászkán* és *Moldován* telepedtek le. Erről tanuskodnak többek között az *oravica*i *Ogás* nevű egykori cigánynegyed és a szomszédos *Csiklova* különálló *Ciganie* nevű falurésze.

De ugyanakkor megszállták az aranymosó cigányok a megye minden aranytartalmú vizének partjait. A *Bisztra* völgyében, *Karánsebestől* északkeletre, *Ohaba-Bisztrától* egészen az erdélyi határig, *Vamamargáig* ültek az aranymosó cigányok, a *Berzava* és *Poganis* (valamikor *Paganich*) völgyében, a *Temes* völgyében, *Örményes* faluban, melynek lakossága valamikor cigány volt. De talán legjobban megszállták az akkor csaknem lakatlan *Almás-vidéket*, az egykori *halmosi* kerületet. Itt már azelőtt is folytattak bányaművelést, amiről még ma is a *Bánya* és *Rudaria* falunevek tanuskodnak. A völgykatlanon keresztül folyó *Néra* (a középkorban *Nyárágy*) aranytartalmú homokját mosták a bevándorlott cigányok. Az aranymosás a folyó alsó szakaszán is, túl a megye határán, *Zlatica* község mellett is nagyban folyt, a falu mai lakossága oláhuul és szerbül beszélő cigá-

nyokból áll. A kincstárnak tetemes jövedelme volt az aranymosó cigányoknak évi adójából, úgyhogy bevándorlásukat bizonyosan nem akadályozták, sőt valószínűleg elősegítették. De ez a XVIII. századi cigányinvázió olyan nagyarányúvá fejlődött, hogy végre Mária Terézia királynő és fia II. József parancsot adtak arra, hogy a cigányokat végleg a földhöz kössék, letelepítsék és jó honpolgárokká neveljék. A letelepítési kísérletek akkor meglehetősen sikerrel jártak, ami főképpen az oláh környezet hatásának tulajdonítható. Az akkor „Neubanater“ nevű új állampolgárok megmaradtak letelepedési helyeiken és szépen szaporodtak. Ma már nem tudják, hogy elődjük cigányok voltak, s ma már természetesen nem hívják őket Neubanatereknek, mert már teljesen eloláhosodtak s így fajoláhosoknak számítanak.

Ezek az asszimilált cigányok lelkes oláh hazafiak, akik nem szeretik, ha egykori származásukra emlékeztetik őket. Földműveléssel nem igen szeretnek foglalkozni, bár telke és háza ma már a legtöbbnek van. Sem a földművelés, sem az állattenyésztés nem nekik való, ez meglátszik már a házaikon, felkeiken, a falu egész külső képén, látszik, hogy ezek egészen más fajtabeliek. Inkább vállalnak akármilyen más nehéz munkát. Munkásnak mennek a bányákba, erdei üzemekhez, vasuti munkásnak, csak az eke mellé nem állanak szívesen. A csiklovai cigányoláhok cserekereskedést folytatnak, számárhátton vitt falusi rövidárút cserélnék be az oláh falukban gyapjúra. A gyapjút otthon mossák a hegyi patakban s aztán tovább kereskednek vele. Disznót hizlalnak s azzal kereskednek. Téglavetők és tégláégetők, mészégetők és fuvarosok, faszenet égetnek az erdőben és el is fuvarozzák. Egyszóval igen élelmes nép, megél, ha nem kapálja is a kukoricát, mint a többi oláh testvérei s issza a nemzeti italt, a rakiét, ha nincs is szilvafája. Igen szapora nép, sok a gyerekek. Ha nem élnének olyan hihetetlen rossz egészségügyi viszonyok között, ami miatt igen nagy a gyermekhalandóság köztük, igen nagy mértékben szaporodnának.

A második forrás, amelyből a cigányságnak ez a harmadik rétege még ma is állandóan gyarapodik, azokból telik, akik a faluszéli cigányputritelepeken valami módon, sikeres kereskedői tevékenységgel vagy másképpen egy kis pénzhez jutnak s ennek segítségével a szociális ranglétrán egy fokkal feljebb lépnek. Ezek elhagyván a putritelepet, beköltöznek a faluba az oláhok közé, sokszor beházasodnak oláh családokba, házhoz, esetleg egy kis földhöz jutnak. Gyermekeik rendesen már nem is tudják, hogy szüleik cigányok voltak.

Ez a harmadik cigányréteg tartja fenn a megyébeli oláhság népi számarányát. Ha ez a cigányeredetű népréteg nem volna, a

megyebeli oláhság lassú sorvadásnak indulna, mert a földművelő oláhság Krassó-Szörény megyében állandóan fogy. Az 1900—1910. évtizedben a vármegye összlakosságának szaporodása 5,2 százalék volt. Ezzel szemben a földművelő oláh falusi lakosság ez idő folyamán mélyen alatta maradt ezen átlagszámon, mert csupán 2,0 százalék szaporodást érték el egy évtized alatt. Pedig ebben a számban még a szapora asszimilált s oláhnak számító cigányok is bele vannak foglalva! A cigánymentes földműves oláhság (amennyiben ilyenről még beszélni lehet) állandóan fogy. Ez vonatkozik főleg a nyugati részek folyóvölgyeiben és a síkságon lakó és aránylag jobb módba került földművelőkre. Így például az oravica-i járásban a tényleges fogyás a fent említett évtizedben 3,4 százalék volt. Ezért van olyan nagy jelentősége az oláhság szempontjából ennek a szapora harmadik cigányrétegnek.

Lássuk most ezek után, hogy mit mondanak a *hivatalos összehátrés statisztikái* a krassószörényi cigányok számarányáról. A hivatalos népszámlálások összeállításából nehéz kihámozni a cigányok pontos lélekszámát, mert azokat nem vezették külön rovatban, hanem az utolsó „egyéb” rovatban sorolják fel őket hol egyedül, legtöbbször azonban vegyesen más néptörzsekkel együtt. Az 1900. évi népszámláláskor találtak e szerint Krassó-Szörény megye területén összesen 1309 „cigány és túlnyomóan cigány” lakost. Volt ezen kívül még körülbelül ezer lélek olyan cigány, akik csehekkkel, cseh-morvakkal és krassovánokkal együtt szerepelnek. Hogy ezek közül mennyi a cigány, azt ebből nem lehet megtudni. Ugyanígy van ez az 1910. évi, az utolsó magyar népszámlálás alkalmával készült statisztikával is. Ekkor találtak a megye területén 2507 cigányt és volt még 1580 „legnagyobb részén cigány” is. Csehekkkel együtt 676, csehekkkel és olaszokkal együtt 197 és krassovánokkal együtt is mutatnak ki cigányokat. Ezekből körülbelül az tetszik ki, hogy a számbavett és annak elismert cigányok száma az egy évtized alatt megkétszereződött. Ezek a számadatok azonban sajnos nem fedik a valóságot. Erről azonban nem tehet a hivatalos számbavétel, mert a népszámlálás nem *fajok* szerint, hanem *anyanyelv* szerint vette számba a népet. Így természetesen teljes joggal írhatták be akkor oláhnak az oláhu beszéző és magát annak valló cigányokat.

A népszámláló biztosok és összeírók a falusi jegyzők és a tanítók voltak. Ezek között igen nagy számban voltak természetesen oláh anyanyelvűek is. (Igy nyomta el a magyar állam a nemzetiségeket!) Ezek az oláh jegyzők és tanítók legtöbbször elhallgatták azt, hogy a falujukban félig asszimilált cigányok vannak, mert ha azokat oláhoknak írták be, ezzel felszaporították az ő nemzetiségük számát. A más nemzetiségű jegyzők is sokszor azért írták ezeket az oláh-cigányokat oláhoknak, mert szégyellték azt, hogy az ő falujukban cigányokat számlálnak s le miatt még a faluvégi putris cigányok sem kerültek a számláló lapokra. Nincsen terünk az egyes esetek felsorolására, de kitetszik ez többé-kevésbé a továbbiakból, az egyes kirívóbb esetekből. *Szuboticán* 1900-ban még 144 cigányt mutatnak ki, tíz év múlva már egyet sem. Ezek nem vándoroltak el onnan, most is ott vannak. *Padurányban* 112 cigány volt 1900-ban, 1910-ben egy sem, a hivatalos statisztika szerint. *Szendelakmagurban* a korábban kimutatott 144 cigányból egy sem maradt az 1910. évi népszám-

láláskor. Így tüntet el a cigányok a hivatalos statisztika jóvoltából *Kladován, Rakittán, Binisen, Zsidovinban, Homosdián, Bolduron, Tapián és Mehadián*. A legkirívóbb eset azonban *Csiklován* történt. *Csiklován*, a hajdani német lakosságú bányahelyen egy elkülönített *Cigány* nevű falurész van, amelyet kizárólag cigányok laknak. A számuk olyan nagy volt (kb. 700 fő) és olyan sok iskolaköteles gyermek volt ott, hogy az állam 1901-ben külön cigányiskolát állított fel a telepen, az első és talán egyetlen cigányiskolát az országban. (Olah tan nyelvű volt). Az 1910. évi népszámlálás meg sem említi ezeket a cigányokat. Mivel oláhu is beszélnek, oláhoknak írták be őket. A *Boksánbányához* tartozó Magur nevű cigánytelepen 390 oláhu beszélő cigány volt, *Facsetnek* is volt külön cigánytelepe 148 lakossal. *Ohaba-Mutniknak van* (a külön rutén telep mellett) még 131 oláhu beszélő cigánya is.

De még a hivatalos statisztika is kénytelen nyilvánvaló cigányszaporodást beismerni. Így pl. *Tergovest, Doklin, Furlug, Vermes, Berlistye, Illadia, Mercsina, Nikolinc, Rakasdia, Kápolnás, Románpozsezsena, Szokolovác, Komoristye, Brostján, Székás, Majdán, Nagyikván, Ezeres, Örményes, Teregoa, Kröcsma, Forotik, Jeselnica, Zsupanek, Toplec és Mörul* falukban 1900-ban még nem voltak. 1910-ben pedig a statisztika már kimutat cigányokat 31-től 68-ig való számban. Ezekről azonban nem lehet tudni, vándorcigányok-e, vagy faluvégi félig letelepedettek-e. Nem valószínű, hogy ennyi sok karaván vándorolt volna a számlálás idején a megye területén, a nagyobb lélekszám sem mutat karavánra, mert azok, mint említettem, kisebb méretek. Alig néhány szekerre való népből állnak, de semmi esetre sem 50–60 személyből. Ezek tehát mint vándorcigányok kerültek az 1910 előtti években a falukba, s népszámlálás idején már faluvégi putrilakók voltak. Ha 1920-ban csinálhattak volna népszámlálást, ezek bizonyosan oláhok gyanúját kerültek volna a hivatalos statisztikába, mert akkorára már mind eloláhosodott. Még nagyobb számban voltak pl. 1910-ben *Petrosnicán*, ahol 206 cigányt mutatnak ki, holott 1900-ban még egy sem volt: *Románoravicán* ugyanígy 110 és *Macsován* a külön Cigánytelepen 204 oláh nyelvű cigány volt. *Csereslemes* községben 1900-ban 72 cigányt mutattak ki, tíz év múlva ez a szám külön cigánytelepen felszaporodott 365-re. *Boltynest* község lakosságát cigányok szaporították fel 507-ről 611-re tíz év alatt. A Nera folyó mellett fekvő *Zlaticának* is van külön cigánytelepe, dacára ennek sem az 1900. évi, sem az 1910. évi népszámlálás nem talál ott cigányokat. Ezek, mivel időközben részint eloláhosodtak, részint szerb anyanyelvet vettek fel, e két nemzetiséghez számítanak ma, holott fajilag cigányok még ma is. Emlenben a szomszédos *Langenfeldnek*, amely német neve dacára nem sváb falu, hanem oláh-szerb lakosságú, külön *Cigánytelep* nevű részén kimutatnak 1910-ben 143 oláhu és 260 szerbül beszélő lakost, tehát cigányt.

Az egykori *halmosi* kerület, ma *Almás-vidék*, közigazgatásilag *bozovicsi* járás, egy önmagában elzárt terület a Nera folyó völgykatlanában, sok mindenben különbözik a megye többi részétől. Ezt a vidéket az utolsó török háború után nagy számban lepték el a Romániából bevándorlott aranymosó cigányok. Tele van az egész vidék még ma is e cigányok utódaival, akik, bár teljesen eloláhosodtak, még ma is erősen különböznek a megyebeli oláhságtól. Főleg fekete hajuk és sötét arcszínük különbözteti meg őket. A főhelyen, *Bozovicson* 1900-ban „csehmorva és cigány” jelzés alatti 66 egyéni mutattak ki, s ez a szám 1910-ben már 363-ra szaporodott. A csehmorva nem lehet valami számos, mert ezek csak a járásbeli *Ravenszkáról* és *Sumicából* beszivárgott egyének lehetnek, a túlnyomó többség hozzávándorolt cigány. A szomszédos *Dalbosecről* mindenki tudja, hogy cigányfalu, 1858-ban még 214 cigány lakott a faluban, 1900-ban már csak 45 volt a számuk (csehmorvakkal együtt), 1910-ben a népszámláláskor már egy lelket sem talált ott. Azért, mert már

mind eloláhosodott, de fajilag most is cigányok. Lapusnik faluban (szintén Bozovics szomszédságában) a XIX. sz. közepén még 277 cigányt számoltak meg, 1910-ben már egyet sem találtak cigánynak, mind eloláhosodott.

Még fel kell sorolni néhány községet, amelyekben a hivatalos statisztika 1900-ban már talált cigányokat s azokban a következő 10 évben a hivatalos kimutatás szerint is megszorodtak. *Czerován* 60-ról 94-re, *Kölniken* 62-ről 83-ra, *Nagyzonlencen* 54-ről 89-re, *Szócsánban* 38-ról 42-re, *Tirnován* 58-ról 95-re szaporodott a cigányok száma. *Resica* vidékén 1900-ban nem mutattak ki cigányokat, 10 év múlva már van, de hogy mennyi, azt nem lehet tudni, mert az összeírás krassovánokkal együtt mutatja ki a cigányokat *Prebulon*, *Krassován*, *Klokoticson* és *Resicabányán*. *Románresicán* csehmorvákkal együtt. Az *Aluduna* mentén fekvő *Dolnyalubkován* és *Szikevicán* is csehmorvákkal együtt vannak össze-foglalva.

Amint ebből a kis összeállításból látható, nincs a megyének olyan vidéke, sőt szerintem községe, ahol ne volnának cigányok, vagy cigány eredetű oláhok. Még a városok sem kivételek e tekintetben, mert *Karánsebesnek* éppen úgy megvan a maga cigánytelepe, mint *Lugosnak*. Át és át van itatva az egész megye és a megye egész oláhsága cigányokkal, az asszimiláció minden stádiumában levő cigányokkal. Egészen felesleges megemlíteni, hogy ez a sokrétű cigányelem kizárólag az oláhság számát szaporítja s csak néhány faluban a szerbséget, egyébként semmiféle kapcsolata nincsen sem a magyar, sem a német, de a többi kisebb számú más nemzetiséghez sem. Egyesegyedül az oláh szereti a cigányt, összetelepszik vele, összeházasodik vele, felszívja a maga népiségebe és ezzel az asszimilált tömeggel *hihetetlen módon felszaporítja az oláhság számarányát*. Ez a hivatalos adatok alapján készült összeállítás is ad némi fogalmat erről a nagyarányú cigányinvázióról és beolvadásról. De hogy ez voltaképpen milyen méretű és arányú a valóságban, azt elképzelni is nehéz, olyan óriási számadatok kerülnének ki.

Hogy miről lehet megismerni ezeket a félig és sokszor egészen asszimilált cigányokat az oláhok között? Ehhez nem kell éppen anthropologusnak, de még ethnographusnak sem lenni az embernek, hogy ezt egyszerű szemléletre is észrevegye. A viselkedésről nem lehet őket megismerni, mert, mint már említettem, teljesen az oláhok módjára öltözködnek. A természetükről azonban már inkább, mert különösen a férfiak között sok az átlagnál magasabb termetű. A férfiaknak ezenkívül arányos formájú arcuk, sűrű egyenes szálú fekete hajuk van. Legfőképpen azonban az arcszínről lehet őket megismerni. Jellemzőes ez a hamuszínű vagy füstös-fekete arcszín és a bőrnek velejáró olajos fénye. Ez nem oláhos jelleg, ez jellemző cigány tulajdon. Ezek a jelek sa-

játságosan megmaradnak még az oláhsággal való keveredés után is sokáig, több nemzedéken át. Igen sokszor meg lehet ismerni különösen az újabban beolvadtakat a beszédjükön. Bár rendes helyi nyelvjárás szerint beszélnek az oláh nyelvet, mégis sokszor a beszéd vontatott menete, az éneklő hangsúlyozás s a gyakori rekedt torokhang, valamint a sok gutturalis hangzó feltűnő a beszédjükön.

Említettük már, hogy az asszimilált cigányelem igen szaporán, sok a gyermeke. És ha ezek közül sok elpusztul is kiskorában, nagy lévén a gyermekhalandóság közöttük, mégis marad elég emberfelesleg, amely a falun nem tud megélni. Ez a felesleg beszivárog a városba s ott napszámoskodásból él, beáll házi-szolgának, kocsisnak, favágónak, a nők cselédnek szegődnek. A cigánymuzsikások is ebből a rétegből sorozódnak s nem a sátoros cigányokéból, mint általában hiszik. A megyebeli kisvárosok oláh kisiparosai is ebből a rétegből kapják utánpótlásukat, az egykori cigányivadékok beállnak tanoncoknak a népi kismesterségek műhelyeibe s belőlük lesz az oláhság iparososztálya, sőt kereskedőosztálya is. *A megyebeli városok oláh lakosságának nagy százalékszámát teszik a volt cigányok utódai.* Az iparba és egyéb foglalkozási ágakba való szívérgásukat elősegíti az, hogy a föld többnyire nem köti őket a faluhoz, mert nincsen földjük, azonkívül ez az elem igen könnyen tud alkalmazkodni minden változott viszonyhoz. Látszik ez abból is, hogy a régi viselethez szívesen ragaszkodó oláh parasztság között ők azok, akik bekerülvén a városba, elsőként vetik le a nem is olyan régen elsajátított népi oláh viseletet s a városi nép levetett ruháiba öltözve „úri” viseletet vesznek fel.

De a megyebeli oláhság értelmiségi osztálya is nagyrészt ez elemből kerül ki vagy ez egészíti ki. Mivel most már városiakok, iskolába járatják a gyermekeiket. (A bányavárosokban igen jó német, később magyar tannyelvű iskolák voltak). Aki négy osztályt végzett a karánsebesi, resicai, oravicai vagy orsovai polgári iskolában, az elment először írnoknak ügyvédi irodába, díjnoknak járásbírószághoz, szolgabírói hivatalba, jegyzőhöz. *Te-le voltak a közigazgatási és állami hivatalok ilyen cigányfajú, oláh nemzetiségű félművelt segédtisztviselőikkel. Ezekből lettek azután az uralomváltozás után a hírhedt magyarüldöző szolgabírák, gimnáziumi tanárok és tanfelügyelők.* Akiben pedig az átlagnál valamivel több volt a tehetségből, arról gondoskodtak a sok alapítvány és ösztöndíj segítségével, hogy Balázsfalvára vagy Brassóba kerüljön az oláh gimnáziumba, *s abból tanár vagy ügyvéd lett.* Névszerint lehetne felsorolni ezeket a cigányszármazású oláh értelmiségbelieket. A karánsebesi oláh görögkeleti papnevelő intézet már nem nagyon nézett arra, hogy értelmes-e, jó tanuló-e a papi pályára jelentkező, ott egészen más szempon-

lok érvényesültek a felvételnél és a kiképzésnél. Ebből az intézetből kerültek ki a legfanatikusabb magyargyűlölők.

Mindezek ismerete után, azt hiszem felesleges még külön is bizonyítani, hogy mennyi része és milyen hatása volt a cigányelemnek az oláhság kialakulásában és milyen fontos szerepe van még ma is e nép további fenntartásában.

*

Nagyborosnyai K.

Anteil der Zigeuner an der Entwicklung des Volkstums und der Nation der Rumänen. Verfasser zeigt am Beispiele eines örtlich umgrenzten Raumes, in welchem grossen Masse das Element der Zigeuner in das Volkstum der Rumänen assimiliert wurde. Es lassen sich im südongarischen Komitat Krassó-Szörény drei Schichten der Rasse-Zigeuner unterscheiden. An Zahl verhältnismässig gering ist die Schichte der völlig nomaden Wander-Zigeuner, die Sippenweise in Pferdebespannten Planwagen von Dorf zu Dorf ziehen und bei ihren kurzen Aufenthalten unter rauchigen Leinenzelten hausen. Die zweite Schichte bilden jene Zigeuner, die die Armut zur Niederlassung zwingt, da sie weder Wagen noch Pferde besitzen und deshalb nicht mehr nomadisieren können. Sie setzen sich am Rande rumänischen Dörfer fest, wo sie sich als geduldete Gäste auf Gemeindeboden elende Hütten bauen, an denen weder ein Dach, noch ein Fenster vorhanden ist. Sie leben von allerlei Handfertigkeiten, vom Handel mit Kleinvieh, aber hauptsächlich von Diebstahl, Kartenlegen und allerlei Zauberei, das sie unter den rumänischen Bauern reichlich ernährt. Da alle Zigeuner ausser ihrer eigenen auch die rumänische Sprache beherrschen, auch gleicher Religion sind, werden sie von der rumänischen Bevölkerung in kurzer Zeit völlig aufgesogen. Die Einstellung des rumänischen Volkes zu den Zigeunern, die nie feindlich ist, der gleiche Glaube und das Zusammenheiraten der Rumänen mit den Zigeunern fördert die Angleichung der Zigeuner in hohem Masse. Die dritte Schichte des Zigeunertums bilden jene heute schon vollständig assimilierten und im Volkstum der Rumänen aufgenommenen Zigeuner, deren Vorfahren als Goldwäscher, Köhler und Waldarbeiter im 18. Jahrhundert in grossen Massen aus der sogenannten Kleinen Wallachei einwanderten. Bei diesen erinnert nur noch der anthropologische Habitus, manchmal die Sprechweise an das Zigeunertum. Aus dieser dritten Schichte bildete sich vorerst die Klasse der rumänischen Kleinhandwerker und Händler, dann entstand daraus eine bürgerliche Mittelschichte, aus der sich dann eine begrenzte Intelligenz-Schichte herausentwickelte. Verfasser beweist mit statistischen Angaben den überaus grossen Prozentsatz, den dieses assimilierte Zigeunertum im Volkstum der Banater Rumänen bildet.